

Ügyszám: **1206/B/1996**
Keltetés: **Budapest, 1999.05.19 12:00:00 de.**
Előadó bíró: **Strausz János Dr.**
Közlöny információ: **12/1999. (V. 21.) AB határozat**
Közzétéve a Magyar Közlöny 1999. évi 44. számában
AB közlöny: **VIII. évf. 5. szám**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítványok tárgyában meghozta a következő

határozatot:

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 269. § b) pontjának "illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el" fordulata alkotmányellenes, ezért azt a határozat közzétételének napjával megsemmisíti.

A Btk. 269. § a következő szöveggel marad hatályban:

"Aki nagy nyilvánosság előtt

- a) a magyar nemzet,
- b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."

Az Alkotmánybíróság elrendeli a Btk. 269. §-ának megsemmisített fordulata alapján lefolytatott és jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt módosító 1996. évi XVII. törvény (Btk. nov.) 5. §. egyrészt pontosította a Btk. 269. §-ában meghatározott közösség elleni izgatás sértettjeinek a körét, másrészt pedig bővítette az e címen büntethető magatartásokat.

A Btk. 1996. június 15-étől hatályos 269. §. a következő rendelkezéseket tartalmazza:

"Aki nagy nyilvánosság előtt

- a) a magyar nemzet,
- b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a

lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntett miatt 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."

2. A Btk. nov. 5. §-ával beiktatott új elkövetési magatartást, a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetését büntetni rendelő törvényi fordulat alkotmányosságának vizsgálatára két indítvány érkezett. Az Alkotmánybíróság az indítványokat egyesítette és egy eljárásban bírálta el.

Az egyik indítványozó szerint a Btk. 269. §. b) pontjának vitatott fordulata sérti az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében foglalt jogok gyakorlásának lehetőségét. Álláspontja szerint azzal, hogy a gyűlöletre uszítás mára talán már kissé letisztult kitétel mellé új kifejezést hoz, lehetetlenné válik az elkövetési magatartás meghatározása. Megállapítása szerint "alapjogot csak törvény korlátozhat, bírói gyakorlat soha".

A másik indítvány a Btk. 269. §. b) pontjából az "illette gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el" szövegrész visszaható hatályú megsemmisítését indítványozta. Az indítványozó álláspontja szerint a kifogásolt rendelkezések sértik az Alkotmány 2. § (1) bekezdését, a 8. § (1) és (2) bekezdését, valamint a 61. § (1) bekezdését. Az indítványozó szerint a Btk. 269. § b) pontjának kifogásolt szövegrésze nagyfokú jogbizonytalanságot idéz elő, félelemkeltésre alkalmas jogalkalmazói gyakorlatra nyit lehetőséget.

II.

Az indítványok az alábbiak szerint megalapozottak.

1. Az Alkotmánynak az indítványozók által hivatkozott rendelkezései a következőket tartalmazzák:

"2. § (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.

8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.

(2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.

61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze."

2. A Btk. nov. 5. § a közösség elleni izgatás címén büntetendő magatartások körének kiszélesítésére külön indokolást nem tartalmaz. A törvényjavaslat általános indokolása szerint a Btk. nov. a nemzeti, népi, faji, vallási csoporthoz tartozás miatt elkövetett bűncselekmények elleni hatékony fellépés és az e tárgyú nemzetközi egyezményekkel

való összhang megteremtése érdekében módosítja, illetve egészíti ki a Btk-t.

Ezért az Alkotmánybíróság ebben az ügyben a rasszizmus és az idegengyűlölet jelenségei elleni közös európai fellépés igényére is figyelemmel vizsgálta, hogy mennyiben alkotmányos a törvényhozónak a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozhatóságára vonatkozó döntése a magyar nemzet, valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a lakosság egyes csoportjai elleni gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetésének bűncselekménnyé nyilvánítása.

3. Az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában (a továbbiakban: ABH) vizsgálta a Btk. eredeti 269. §-ának alkotmányosságát. A Btk. akkor hatályos 269. § a következő rendelkezéseket tartalmazta:

"(1) Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet, vagy valamely nemzetiség,

b) valamely nép, felekezet, vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet, vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító- nevelő munkával, vagy pénzbüntetéssel büntetendő."

Az Alkotmánybíróság az ABH-ban a Btk. 269. § (1) bekezdését a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása tekintetében alkotmányosnak ismerte el, a (2) bekezdését azonban alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette. (ABH. 1992. 167.)

3.1. Az Alkotmánybíróság döntésének alapját az a szükségességi teszt képezte, amelynek keretében vizsgálta, hogy elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén, a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszköztárában és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e. (ABH 1992. 172.).

3.2. Az Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjog követelményei tükrében foglalkozott a gyűlöletre uszításban megjelölt elkövetési magatartással. Rámutatott, hogy önmagukban a szavak is általánosan ismert tartalommal bírnak. Tekintettel arra, hogy az 1878. évi V. törvénnyel kihirdetett első magyar büntető törvénykönyvben (a Csemegi Kódexben) is a gyűlöletre izgatás volt az elkövetési magatartás, a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésében több mint száz év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak. A Kúria már a századfordulón több döntésében nagy szabadsággal határozta meg az izgatás fogalmát. A törvény eme kifejezés alatt "izgat", nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet

keletkező, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet (Büntetőjogi Döntvénytár VII. kötet 272. l.) Nem izgatás tehát a bíráló, helytelenítés, kifogásolás, sőt még a sértő nyilatkozat sem; izgatásról csak akkor van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések, stb. nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, s szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Az izgatás fogalmát illetően egyébként teljesen közömbös, hogy az állított tények valóak-e vagy sem; a lényeges az, hogy bár való vagy valótlan adatoknak csoportosítása a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen. (Büntetőjogi Döntvénytár I. kötet 124. l.)

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint tehát a gyűlöletre uszítás bűncselekménnyé nyilvánítása megfelel a szükségesség és arányosság követelményének: csak a legveszélyesebb magatartásokra terjed ki és a tényállási elemek a jogalkalmazók részéről egyértelműen értelmezhetők. (ABH 1992. 177, 178.)

3.3. Az Alkotmánybíróság az idézett határozatában alkotmányellenesnek minősítette és megsemmisítette a Btk. 269. § (2) bekezdésében foglalt gyalázkodás alakzatát. Álláspontja szerint a köznyugalom fenntartásához nem elkerülhetetlen, hogy a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet, vagy fajt sértő, vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használatát önmagában véve, (illetve az ezzel egyenértékű cselekményt) büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a törvény. Ez a törvényi tényállás szükségtelenül, és az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot. (ABH 1992. 167, 180.)

3.4. Az Alkotmánybíróság végül megállapította, hogy e határozata szerint a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék. A közösségek méltóságának hatékony védelmére azonban más jogi eszköz, pl. a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas. (ABH 1992. 181.)

Az Alkotmánybíróság az ABH-ban kimondta azt is, hogy "A véleménynyilvánítás és a sajtószabadság körében az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan ellentmondásban lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, egyenlő méltóságára, valamint a diszkrimináció tilalmára, a lelkiismeret és vallásszabadságra, a nemzeti, etnikai kisebbségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos tételekkel." (ABH 1992.173.)

Ennek megfelelően az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás és a sajtószabadságnak a Btk. 269. § (1) bekezdésével történő

törvényi korlátozását alkotmányosnak ítélte, mivel "... a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozását mind az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltésnek történelmileg bizonyítottan kártékony hatása, mind az alkotmányos alapértékek védelme, továbbá a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettségének teljesítése szükségszerűvé és indokolttá teszi."

Ugyanakkor külön alkotmánybíróági vizsgálat tárgyát képezte az, hogy a törvényi korlátozás az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelményeknek is megfelelő alkotmányos korlátozásnak tekintendő-e?

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy "a Btk. 269. § (1) bekezdésében tilalmazott magatartásnak a korábban elemzett, az egyént és a társadalmat érintő hatásai, követelményei olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák, így a szabálysértési vagy polgárjogi felelősségi rendszerek eszközei elégtelenek az ilyen magatartások tanúsítóival szemben. E magatartások helytelenítésének, elítélésének erőteljes kifejezése, azon demokratikus eszméknek, értékeknek megerősítése, amelyek ellen e cselekmények elkövetői támadnak, valamint a megsértett jogi és erkölcsi rend helyreállítása a büntetőjog eszközeit igényli. Az Alkotmánybíróság értelmezte "a gyűlöletre uszítás" elkövetési magatartását is. Megállapította, hogy a közösség elleni izgatás súlyosabb alakzata, a gyűlöletre uszítás tényállása tehát megfelel az arányosság követelményeinek: csak a legveszélyesebb magatartásokra terjed ki és a tényállási elemek a jogalkalmazók részéről egyértelműen értelmezhetők." (ABH 1992. 176, 178.)

III.

1. A Btk.-nak a Btk .nov. 5. §-ával megállapított 269. §-a bővítette a közösség elleni izgatás címén büntethető magatartásokat. A Btk. e rendelkezése ugyanis a gyűlöletre uszításon túlmenően büntetni rendeli a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetését is.

A gyűlöletre uszítás mellett az újabb elkövetési magatartás, a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetésének büntetendővé nyilvánítása olyan törvényalkotói szándékot fejez ki, amely szerint az uszításnak a jogalkalmazói gyakorlatban kialakult és az ABH.-ban elemzett fogalmi körébe nem tartozó magatartások megbüntetését rendeli.

Az Alkotmánybíróság az ABH.-ban e bűncselekmény tekintetében a büntethetőség alkotmányos küszöbét a gyűlöletre uszításban határozta meg. Amint azt az ABH-nak a II. 3.2. pontban bemutatott megállapításai tartalmazzák, a már száz éve követett bírói gyakorlat szerint is csakis az uszítás foglalja magában azt a "bizonyos mérték" fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását megengedhetővé teszi. A gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény büntetése leszállítja a korlátozhatóság küszöbét.

Ha a veszély eléri azt a nagyságrendet, amit az uszítás, akkor nincs szükség az "egyéb cselekmény" elkülönítésére, mert az uszítás tényállása elnyeli az ilyen magatartást.

A büntetőjogi felelősség kiterjesztése ezen túlmenően olyan tényállási elem beiktatásával történt, amely nem felel meg a jogbiztonság, az alkotmányos büntetőjog határozottságot, egyértelműséget, az önkényes jogalkalmazás lehetőségét kizáró követelményének.

Az Alkotmánybíróság már a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában is megállapította, hogy a szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe van ugyan, de ez nem vezet arra, hogy korlátozhatatlan lenne. Mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak, amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. (ABH. 1994. 219, 223.)

Az Alkotmánybíróság a 11/1992. (III. 5.) AB határozatában megállapította, hogy "a jogbiztonság - az Alkotmánybíróság értelmezésében - az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei, és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek... "a jogbiztonság megköveteli a jogszabályok olyan világos és egyértelmű fogalmazását, hogy mindenki akit érint, tisztában lehessen a jogi helyzettel, ahhoz igazíthassa döntését és magatartását, s számolni tudjon a jogkövetkezményekkel. Ideértendő az is, hogy ki lehessen számítani a jogszabály szerint eljáró más jogalanyok és állami szervek magatartását." (ABH 1992. 84, 91.)

2. A jelen ügyben az Alkotmánybíróságnak azt kellett megvizsgálnia, hogy a Btk. 269. § (1) bekezdésének a gyűlöletre uszítás tényállásának kiegészítése és ezáltal büntetendővé tétele a "gyűlöletkeltésre alkalmas egyéb cselekmény" elkövetésének, megfelel-e az alkotmányos büntetőjog - Alkotmánybíróság által kidolgozott - jogállami követelménynek.

Az Alkotmánybíróság a 21/1996. (V. 17.) AB határozatában kimondta, hogy a bűncselekmények meghatározása törvényhozói kompetencia, s így a demokratikus többségi vélemény érvényesülésének tere, kivételes esetekben azonban itt is érvényesülhet az alkotmánybírósági kontroll. (ABH 1996, 82.)

Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata szerint valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánításának alkotmányosságáról érdemben akkor foglal állást, amikor a büntetendőség alapjogi korlátozással jár. Ennek megfelelően vizsgálta az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatást (ABH), a hatóság

vagy hivatalos személy megsértését [36/1994. (VI. 24.) AB határozat ABH 1994. 219.], a sajtórendészeti vétséget (2269/B/1991. AB határozat ABH 1996. 380.) a véleménynyilvánítási szabadság korlátaiként; a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekményeket [46/1994. (X. 21.) AB határozat ABH 1994. 260.] a lelkiismereti és vallásszabadság korlátaiként. A tulajdoni formák között a büntetőjogi védelem szempontjából történő megkülönböztetés alkotmányosságát vizsgálta az Alkotmánybíróság a hanyag kezelés eredeti tényállásánál. [6/1992. (I. 30.) AB határozat ABH 1992. 40.]

Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság a (szükséges és arányos) korlátozás alkotmányos követelményébe, az ún. alapjogi viszonyításon kívül az "egyéb alkotmányos érték" figyelembevételének lehetőségét is bevonta, az egyesülési joggal való visszaélés büntetendővé nyilvánítását, illetőleg annak alkotmánysértő voltát az Alkotmány 2. § (1) bekezdésének sérelmével mondta ki. [58/1997. (XI. 5.) AB határozat ABH 1997. 348.]

Az ABH kijelölte az alkotmánybírósági kontroll szempontjait is. Rámutatott arra, hogy: "a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges."

Az Alkotmánybíróság azt is kihangsúlyozta, hogy a büntető jogszabály alkotmányosságának megítélése során vizsgálni kell, hogy a Btk. konkrét rendelkezése "mértéktartó és megfelelő választ ad-e a veszélyesnek, nem kívánatosnak ítélt jelenségre, azaz az alkotmányos alapjogok korlátozása esetén irányadó követelménynek megfelelően a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre szorítkozik-e. Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a

jogalkalmazók részéről. Vizsgálni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e." (ABH 1992. 176.)

Mindezek figyelembevételével a lefolytatott vizsgálat eredményeképpen az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a vitatott tényállás-kiegészítéssel a jogalkotó túlzott mértékben kitágította a büntetendővé nyilvánított magatartások körét, a gyűlöletre uszítás törvényi tényállásának az ABH-ban adott értelmezését, egyben a büntethetőség alkotmányos mértékét. E határozatban ugyanis az Alkotmánybíróság a büntethetőség alkotmányos korlátját a gyűlöletre uszításban és nem általában a "gyűlölet keltésében" határozta meg. A gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény büntethetősége nemcsak azért alkotmányellenes, mert leszállítja a korlátozhatóság küszöbét, de meghatározatlansága miatt is.

3. Az "egyéb cselekmény elkövetése" mint a bűncselekmény törvényi tényállási eleme ezeknek a követelményeknek - éppen határozatlan volta folytán - nem felel meg. (ABH 1992, 176.) Ennek következtében megállapítható, hogy a törvényi tényállás kiegészítése határozatlansága miatt, amely ezáltal magában hordozza a véleménynyilvánításhoz való jog önkényes korlátozásának a lehetőségét is, az Alkotmány 2. § (1) bekezdésére tekintettel alkotmányellenes.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk. 269. §. b) pontjának "illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el" fordulata szükségtelenül és aránytalanul korlátozza az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében biztosított véleménynyilvánításhoz való jogot és nem felel meg az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből, illetve a 8. § (1) és (2) bekezdéséből levezethető alkotmányos büntetőjogi követelményeknek. Ezért az Alkotmánybíróság a Btk. 269. § b) pontjának támadott szövegrészét megsemmisítette.

A Btk. 269. §-ának megsemmisített fordulata alapján lefolytatott, jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendelése az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 43. § (3) bekezdésén, a Magyar Közlönyben történő közzététel pedig e törvény 41. §-án alapul.

Dr. Holló András
az Alkotmánybíróság helyettes elnöke

Dr. Bagi István
alkotmánybíró

Dr. Czúcz Ottó
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád
alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila
alkotmánybíró

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Lábady Tamás
alkotmánybíró

Dr. Strausz János
előadó alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky Ödön
alkotmánybíró

Dr. Vörös Imre
alkotmánybíró